

При виборі власної стратегії протидії та подолання стресу необхідно враховувати, що можна розвивати спроможність по трьох напрямках: стратегії «ліквідація, прибирання» стресорів, зміни умов; проактивні стратегії, що посилюють здатність протистояти стресам і відновлюватися; та реактивні стратегії, що розвивають спроможність реагувати і переносити стрес протягом певного часу [3].

Отже, для оволодіння собою в різних стресових ситуаціях людина може використовувати різні моделі поведінки. Саме гнучкість у їх підборі та уміння оцінити доцільність конкретного копіngu забезпечує максимальну продуктивність особистості у різних ситуаціях невизначеності.

Література:

1. Іванцанич В. Стресостійкість : чинники та особливості прояву в учнівської молоді. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. – Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія.* 2020. Том. ІХ. Вип. 13. С. 116–124.

2. Когут О. Стресостійкість особистості в екстремальних умовах праці. *Psychological journal.* 2020. Том. 6 Вип. 3. С. 65–73.

3. Розвиток лідерства / Л. Бізо, І. Ібрагімова, О. Кікоть, Є. Барань, Т. Федорів; за заг. ред. І. Ібрагімової. К. : Проект «Реформа управління персоналом на державній службі в Україні», 2012. 400 с.

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ЯКІСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПСИХОЛОГІЇ

Тітов І. Г.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
titovpsy@gmail.com*

Останнім часом у психології та соціальних науках усе частіше використовуються якісні – описово-інтерпретативні та аналітичні – дослідницькі практики, найбільш поширеними з-поміж яких є:

- 1) контент-аналіз – метод дослідження тексту, котрий полягає у його розбитті на змістові одиниці, кодуванні представлених у них основних смислів та їхньому подальшому аналізі;
- 2) тематичний аналіз – метод інтерпретації (з опертям на контекст) представлених у текстах імпліцитних смислових патернів;
- 3) наративний аналіз – метод дослідження повідомлюваних респондентом життєвих історій;
- 4) дискурс-аналіз – метод, спрямований на дослідження системи значень, вписаних у контекст інтеракції та у широкий соціокультурний контекст;
- 5) метод обґрунтованої теорії – метод аналізу даних, який полягає у побудові теорії (або теоретично навантаженої інтерпретації) певного феномену;
- 6) феноменологічний аналіз – метод, орієнтований на отримання чітких, точних та систематизованих описів деяких аспектів переживання людини.

Не вдаючись до детального аналізу зазначених методів (докладніше див, наприклад, [4], [7]), коротко зупинимось на розгляді методологічної специфіки дескриптивно-інтерпретативної реконструкції дослідником психологічних реалій. Остання визначається: (1) своєрідністю об'єкта якісного дослідження та «зоною застосування» якісних дослідницьких процедур; (2) стратегіальними особливостями здійснення якісного дослідження; (3) альтернативними способами оцінки наукової легітимності (об'єктивності, надійності, валідності) отриманих за його допомогою даних.

На відміну від кількісних досліджень, пов'язаних з процедурами квантифікації та математико-статистичної обробки редукованих до числових індексів даних, об'єктами якісних досліджень переважно виступають різного роду вербальні структури (тексти, дискурси, наративи тощо), що співвідносяться з більш-менш цілісними смисловими формами досвіду респондента [11]. Останні не є готовими емпіричними фактами, що механічно покояться в застиглій формі та у фіксованій визначеності, а існують тільки в модусі розуміння, тлумачення, інтерпретації, і, отже, – у постійному процесі власного приросту та збагачення [3]. Тому робота дослідника передбачає емпатійне проникнення в повідомлювані респондентом смисли, їх нове «прочитання» і реконструкцію на цій основі комплексу їх змістових характеристик. Важливу роль при цьому відіграє його здатність концептуалізувати, враховуючи соціокультурний та мовний контекст, отримані дані, залучати досліджуваного до діалогу різних інтерпретативних позицій, спиратися на власний досвід та рефлексію [9].

Щодо специфіки якісної дослідницької стратегії, то однією з її важливих особливостей є «відкритий», індуктивний характер та відсутність теоретичної фундованості на початкових етапах дослідження. Реалізуючи таку стратегію, дослідник не висуває заздалегідь сформульовані гіпотези та не здійснює надалі їхню емпіричну перевірку (як це має місце при використанні гіпотетико-дедуктивного експериментального методу), а пропонує по ходу дослідження низку інтерпретативних допущень, які не стільки перевіряються, скільки уточнюються, коригуються, наповнюються змістом. При цьому дослідник прицільно шукає “негативні” випадки, тобто випадки, що виходять за межі гіпотетичної побудови і цим здатні її фальсифікувати, спонукаючи дослідника до висування наступного припущення і т.д. [1, с.322]. Зрештою, внаслідок використання прийомів раціональної аргументації, критичної перевірки та відкидання альтернативних інтерпретативних гіпотез (наприклад, шляхом постановки «фільтруючих» питань до представлених у вигляді тексту даних) здійснюється остаточний відбір найбільш ймовірних і правдоподібних тлумачень. Таким чином, можна говорити, що в умовах якісного дослідження по суті реалізуються деякі положення критичного раціоналізму К. Поппера, перш за все, принцип фальсифіцизму (визнання принципової гіпотетичності та похибки будь-якого наукового знання), а також ідея методичного раціоналізму (можливість визначити на основі критичного розгляду переваг одних гіпотез порівняно з іншими) [6].

Нарешті, вкажемо, що феноменологічні та герменевтичні основи якісного дослідження, його індуктивний характер та фактична зорієнтованість на ідіографічне вивчення досліджуваного об'єкта, дає підстави для пошуку інших (порівняно з традиційними критеріями валідності, надійності і т.д.) параметрів оцінки його наукового статусу. Так, основним параметром об'єктивності якісного дослідження виступає альтернативний критерій – «підтверджуваність» (confirmability), – який вказує на те, наскільки отримані результати можуть бути засвідчені іншими дослідниками. Аналогом надійності вважається критерій «включеність» (dependability), який потребує постійної фіксації контекстуальних змін у процесі дослідження. Замість оцінки внутрішньої валідності вводиться оцінка «правдоподібності» (credibility) – те, наскільки результати якісного дослідження заслуговують на довіру і є ймовірними з точки зору досліджуваного. Зовнішній валідності в цій термінології відповідає параметр «переносимість» (transferability), що характеризує те, якою мірою результати можна генералізувати і застосовувати в іншому контексті [2], [12]. Крім цього підвищенню об'єктивності результатів якісного дослідження сприяє техніка тріангуляції (triangulation), що передбачає використання різних типів даних (тріангуляція даних) або методів їх збору (методологічна тріангуляція), вивчення однієї проблеми різними аналітиками (дослідна тріангуляція) або залучення різних точок зору для інтерпретації тих самих даних (теоретична тріангуляція) [10].

Сказане вище дозволяє стверджувати, що у якісних дослідженнях, попри їхню специфіку, зберігаються ті самі принципи науковості, на які спираються інші, передусім кількісні, дослідницькі практики. Більше того підкреслюється неправомірність їх жорсткого протиставлення, оскільки будь-яке кількісне дослідження необхідно передбачає якісну інтерпретацію отриманих кореляційних та інших залежностей, а в межах якісних досліджень досить часто використовуються процедури квантифікації даних з використанням номінальних та ординальних вимірjuвальних шкал [5], [9]. У зв'язку з цим вказується доцільність розробки так званих змішаних методів дослідження (mixed research methods), які гнучко поєднують елементи критичного реалізму та конструктивізму, компоненти дедуктивного та індуктивного методів, кількісні та якісні техніки збору та аналізу даних [1], [13]. Переваги такого комбiнування пояснюються тим, що якісний підхід, будучи компонентом кількісного дослідження, (1) посилює його надійність; (2) розкриває такі аспекти досліджуваного феномену (наприклад, його розуміння учасниками, контекстуальні особливості тощо), які втрачаються внаслідок квантифікації даних у кількісних дослідженнях; (3) долає дискретний характер інформації, дозволяючи досягти цілісності в описі та розумінні; (4) необхідний для виділення і формулювання ключової проблеми, створення нових гіпотез і абсолютно незамінний там, де теорія відсутня чи має суттєві прогалини [2, с.93].

Таким чином, якісні дослідницькі процедури, маючи власну специфіку на рівні досліджуваного об'єкта, стратегії вивчення та способів забезпечення

наукової легітимності отриманих даних, можуть бути інтегровані в систему традиційних методів та методологічних підходів у психології.

Література:

1. Бусыгина Н.П. Качественные исследования в психологии как вызов классическим методологиям. *Парадигмы в психологии: науковедческий анализ* ; отв. ред. А.Л. Журавлев, Т.В. Корнилова, А.В. Юревич. М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2012. С.308-334.
2. Войсунский А.Е., Скрипкин С.В. Качественный анализ данных как инструмент научного исследования. *Вестник МГУ. Сер. 14. Психология*. 2001. №2. С.93-109.
3. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики: пер. с нем. ; общ. ред. и вступ. ст. Б.Н. Бессонова. М. : Прогресс, 1988. 704 с.
4. Квале С. Исследовательское интервью. М. : Смысл, 2003. 301 с.
5. Корнилова Т.В. Принятие неопределенности как предпосылка развития теоретической психологии. *Парадигмы в психологии: науковедческий анализ* ; отв. ред. А.Л. Журавлев, Т.В. Корнилова, А.В. Юревич. М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2012. С.178-200.
6. Поппер К. Логика и рост научного знания. Избранные работы. М. : Прогресс, 1983. 605 с.
7. Страусс А., Корбин Дж. Основы качественного исследования: обоснованная теория, процедуры и техники. М. : Эдиториал УРСС, 2001. 256 с.
8. Улановский А.М. Качественная методология и конструктивистская ориентация в психологии. *Вопросы психологии*. 2006. №3. С.27-37.
9. Улановский А.М. Качественные исследования: подходы, стратегии, методы. *Психологический журнал*. 2009. Т.30. №2. С.18-28.
10. Denzin N.K. *Sociological Methods: a Sourcebook*. Chicago : Aldine Publishing Company, 1970.
11. Dey I. *Qualitative Data Analysis: A User Friendly Guide for Social Scientists*. L.-N.Y. : Routledge, 1998.
12. Lincoln Y.S. Emerging Criteria for Quality in Qualitative and Interpretive Research. *Qualitative Inquiry*. 1995. Vol. 1. № 3. 275-289.
13. Yoshikawa H., Weisner T., Kalil A., Way N. Mixing Qualitative and Quantitative Research in Developmental Science : Uses and Methodological Choices. *Developmental Psychology*. 2008. Vol. 44. № 2. 344-354.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ

Тітова Т. Є.

*Полтавський національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка
titovapsy@gmail.com*

Процес навчання у вищому навчальному закладі може супроводжуватись різноманітними кризовими ситуаціями, спричиненими рядом об'єктивних та суб'єктивних факторів. До них, зокрема, слід віднести відмінність шкільної